

mogensaanwas van de man slechts voegen de vermogensaanwas van de vrouw uit de eerste huwelijksgemeenschap. Dit is niet juist. Bij het beginvermogen van de man moet *wel* geteld worden het vermogen van de hertrouwde vrouw, maar dan zoals dat was onmiddellijk na ontbinding van de eerste huwelijksgemeenschap. De vermogensaanwas van de vrouw tot aan deze ontbinding die aan haar is toegerekend wordt vervolgens bij de aanwas van de man geteld.

Overigens is het mij niet duidelijk wat de schrijver bedoelt als hij op blz. 8 zegt, dat buitenlands vermogen niet begrepen is in de aangifte voor de vermogensbelasting 1940/41. Dit toch is niet zo, want ook buitenlandse vermogensbestanddelen moeten worden aangegeven. Waarschijnlijk heeft hij het oog op de bepalingen ter voorkoming van dubbele belasting, maar deze vinden hun uitwerking bij de bepaling van het verschuldigde belastingbedrag.

Nog vele opmerkingen zouden te maken zijn over deze handleiding, maar deze bespreking zou dan te veel ruimte in dit tijdschrift vergen.

Ondanks de boven aangehaalde bezwaren komt het mij voor, dat de leek uit deze handleiding de nodige wijsheid kan putten om zijn aangiftelijst in te vullen, indien deze niet te ingewikkeld is. Het werkje zou echter aan duidelijkheid gewonnen hebben als de schrijver wat meer voorbeelden had gebruikt.

BOEKBESPREKING

Dr Jac. de Roy: Enige grondslagen voor de balans der onderneming. Uitgevers Wijt, Rotterdam (Proefschrift N.E.H.S.)

door Drs J. de Jong

Uitgaande van het kenobject der economische wetenschap qualificeert schrijver in het eerste hoofdstuk de balans als de weerspiegeling „hoe de beschikbare producten en productiemiddelen over bepaalde toepassingen worden verdeeld”, terwijl daarnaast „met behulp der balans de winst becijferd pleegt te worden”. Vervolgens worden, in de hoofdstukken twee tot en met twaalf, elf verschillende balansgrondslagen geanalyseerd, waarbij terecht de grondslag van de waarde voorop wordt gesteld.

In het tweede en derde hoofdstuk wordt een excerpt gegeven van de statische, dynamische en organische balanstheorieën, waarbij schrijver zich een aanhanger toont van *Schmalenbach's* dynamische balansopvatting. Het derde hoofdstuk is dan ook gewijd aan „de grondslag van de tijd”; het behandelt het probleem van de vaststelling van de „Periodengewinn” als deel van de „Totalgewinn”. Schrijver stelt in deze beschouwingen het bepalen van de winst als hoofddoel; hij acht het onmogelijk, om uit een met dit doel opgestelde balans tevens de vermogenswaarde van het gehele complex af te lezen, omdat deze waarde niet gelijk is aan de som van de waarden der onderdelen. Mits slechts aan begin- en eindbalans dezelfde waarderingsbasis ten grondslag ligt, acht hij het doel, de winstbepaling, verzekerd en de vervangingswaarde ziet hij dan ook niet als een noodzakelijke waarderingsgrondslag voor de balans.

Met *Polak* definieert schrijver de bedrijfswaarde als „de contante

waarde van de toekomstige opbrengsten, verminderd met de contante waarde der complementaire kosten". Om deze bedrijfswaarde te benaderen geeft schrijver in het vierde hoofdstuk, „de grondslag van de macht", een sociaal-economische analyse van de goodwill, waarbij hij concludeert, dat de goodwill uitdrukt „in welke mate de onderneming erin is geslaagd zich los te maken van de periodiek verliesgevende totale markt en beslag heeft weten te leggen op een deel der markt, dat voor haar winstgevend is". Het merkartikel beschouwt schrijver dan „als de belichaming van het begrip goodwill in optima forma" en hij concludeert, dat „de winst ener onderneming uit haar machtspositie voortvloeit".

Het vijfde hoofdstuk is gewijd aan „de grondslag van rentabiliteit en kosten". Om aan te tonen, dat als wezen van het economisch offer de historische „kostprijs" geldt, schildert schrijver in navolging van *Roscher* een visserman, die ter vergroting van zijn opbrengst 30 van de negentig in een maand met de hand gevangen vissen gebruikt, om daarvoor een net te ruilen. In de volgende maand vangt hij 160 vissen, doch aan het einde van die periode is het net verbruikt. Voor een nieuw net moet hij 35 vissen afstaan. Volgens schrijver is de winst nu niet 125 vissen, doch 130 vissen, omdat het offer aan het einde van de tweede periode aan de derde periode moet worden toegerekend. Schrijver bestendigt de duur gedurende welke met een net wordt gevist een drietal perioden; in elke periode stijgt de „vervangingswaarde" van het net met vijf vissen. Aan het einde van de vierde periode wordt het bedrijf gestaakt. Volgens schrijver bedraagt de totale winst over de vier perioden 465 vissen, terwijl volgens de vervangingswaarde-theorie de winst slechts 450 vissen groot is, omdat de vervangingswaarde van het net in het verloop van de laatste drie perioden is gestegen van 30 tot 45 vissen. Toerekening van het verschil van 15 vissen aan de vierde periode acht schrijver niet geoorloofd, „aangezien men dan de berekening der periodieke winsten scheef trekt, ten gunste van de laatste periode", terwijl het schrijver bovendien paradoxaal voorkomt, dat men dan in de vierde periode „minder verdient bij normale voortzetting van het bedrijf dan bij zijn eigen liquidatie". Deze paradox bestaat echter niet; bij normale voortzetting verdient men in de vierde periode $160 \text{ minus } 45 = 115$ vissen en bij liquidatie „verdient" men 15 vissen als gevolg van het wegvallen van de verplichting tot vervanging van het net. Deze winst is een gevolg van het besluit tot liquidatie; zij komt ten gunste van de periode, waarin dit besluit wordt genomen. Het is consequent, dat schrijver, na te hebben „bewezen", dat alleen de uitgaafprijs de juiste basis is voor de winstberekening, zich afkeert van Schmalenbach's leerstuk van de ijzeren voorraad.

Het voert in het bestek van deze bespreking te ver om een uiteenzetting te geven van de analyse, die *Limperg* geeft met betrekking tot het probleem „waarde en winst in de voortbrenging". Het is echter te betreuren, dat van die zienswijze op dit probleem schrijver een weergave geeft, die met de werkelijke analyse slechts enige terminologische doch geen enkele begripsmatige overeenstemming toont, terwijl de door *Limperg* gegeven analyse van de materiële inhoud van het winstbegrip en van de functie van de jaarrekening in de dissertatie niet zijn verwerkt. Daardoor is het verklaarbaar, dat schrijver meent, in zijn aanval op de vervangingswaarde-theorie „voorzover deze wordt verdedigd met financieringsargumenten" te slagen. Uit de publicaties van *Kleerekoper*, *Albr. Mey*, *Mey* en *Snel* e.a. blijkt overduidelijk, dat de in Amsterdam gedoceerde theorie juist niet op het financieringsargument is gebaseerd.

In het elfde hoofdstuk, bij de behandeling van enige balansgrondslagen

met betrekking tot het afschrijvingsvraagstuk, vermeldt schrijver: „Limperg verdedigt in zijn brochure „De gevolgen van de depreciatie van de gulden voor de berekening van waarde en winst in het bedrijf” de stelling, dat de geringe afschrijvingen uit(?) het verleden moeten worden ingehaald door in de toekomst nog sterker af te schrijven dan de gestegen vervangingswaarde reeds vereist”. Deze stelling is in de genoemde brochure niet te vinden. Wij lezen daarin op blz. 14: „....., die afschrijving moet thans gesteld worden op basis van de hogere vervangingswaarde” en op blz. 15/16: „De vraag rijst nu, of die duurdere vervanging niet moet leiden tot een herziening van de vroegere calculaties Ik beantwoord die vraag bevestigend Maar dat dient dan ook onmiddellijk te geschieden b.v. (door het verlies) te dekken uit reserven Maar is er zulk een reserve niet, dan zal ook dit verlies, hoe buitengewoon zijn aard ook moge zijn, het verteerbare inkomen uit de ruilingen verminderen; evenals alle andere buitengewone verliezen”.

Een mededeling als de boven-aangehaalde schokt het vertrouwen in de juistheid van de op zeer ruime schaal in het boek opgenomen weergaven van tal van theorieën van auteurs op sociaal en bedrijfseconomisch gebied, temeer omdat bij vele citaten de bronvermelding achterwege bleef, terwijl evenmin een literatuuropgave in het boek is opgenomen.

Verrassend is de mededeling: „In het kader der kostprijsberekening wordt de vervangingswaardetheorie vrij algemeen aanvaard, hier te lande bijvoorbeeld niet alleen door Limperg en zijn leerlingen, maar ook door de Rotterdamse hoogleraren Polak, Goudriaan, Bakker en Ten Doeschate. De bedenkingen van sommige bedrijfseconomische auteurs gaan slechts tegen de toepassing van de theorie der vervangingswaarde op het gebied der winstbepaling”.

Schrijver behoort stellig niet tot hen, die de theorie aanvaarden en wel omdat „zij een uitermate sterk beperkte gelding heeft. Daardoor is zij in frequent voorkomende gevallen niet aanwendbaar”. Schrijver vervolgt: „Ten eerste, bij de verkoop van zeldzame goederen Ten tweede, indien de opbrengstwaarde kleiner is dan de vervangingswaarde, in welk geval de continuïteit zal worden doorbroken In de derde plaats geldt de theorie niet bij incidentele speculaties”. Dit zijn inderdaad gevallen, waarin de vervangingswaarde niet geldt als een van de grootheden, die de winst bepalen, doch deze opsomming wettigt niet de conclusie: „De theorie van Limperg is opgebouwd voor een geïdealiseerde toestand en heeft slechts zeer ten dele betrekking op de werkelijke maatschappij”, omdat juist in de „werkelijke maatschappij” de gedragingen worden beheerst door de wet van de continuïteit, uit welke wet de betekenis van de vervangingswaarde als grondslag voor de waardebepalingen wordt afgeleid.

De laatst-aangehaalde conclusie tracht schrijver te staven met een weergave van de „Amsterdamsche voorraadtheorie”. Na — eveneens zonder gemotiveerde critiek — de zienswijzen van Polak en Goudriaan met betrekking tot de plaats van de voorraad te hebben weergegeven, concludeert schrijver: „In de kapitalistische maatschappij namelijk worden de ondernemers niet alleen geleid door kostenoverwegingen, maar uitsluitend door rentabiliteitsoverwegingen”. De slordigheid waarmee deze conclusie is geformuleerd, is illustratief voor het gemis aan systematiek, waarmee schrijver zijn gedachten ontwikkelt.

In hoofdstuk zeven, „de financiële grondslag”, laat schrijver zijn uitgangspunt, de winstbepaling, varen: „Men moge de grondslag van kosten en waarde voor de meest fundamentele houden, er zijn daarnaast nog

andere belangrijke grondslagen". Ter adstructie stelt schrijver dan axiomatisch: „Uit financieel gezichtspunt is het uiteraard gewenst om reserves te vormen en om bepaalde redenen kan het aanbeveling verdienen om geen open reserves, maar om stille reserves te creëren". Hij noemt enkele bezwaren van onderkapitalisatie en vervolgt: „Het opheffen van onderkapitalisatie pleegt men aan te duiden met de naam „herkapitalisatie".

Daarna worden enkele gevallen van overkapitalisatie besproken en schrijver noemt dan de in Amerika gebruikelijke „common shares", uitgegeven tegenover de inbreng van het initiatief van de oprichters, waarna schrijver zijn betoog besluit: „Aan opheffing dezer overkapitalisatie, m.a.w. aan herkapitalisatie, bestaat in de Amerikaanse ondernemingen echter geen enkele behoefte". Wat schrijver hier „herkapitalisatie" noemt, noemt hij in zijn verder betoog terecht „reorganisatie".

Na te hebben opgemerkt, dat ingevolge de Nederlandse wetgeving geen winst kan worden uitgekeerd, zolang het verlies op de balans staat, volgt de onbegrijpelijke uitspraak: „de onderneming krijgt in de toekomst middelen, waar ze niets mee doen kan en dreigt als het ware beleggingsmaatschappij te worden. Voor de aandeelhouders vormt de onmogelijkheid tot het uitkeren(!) van dividenden vanzelfsprekend een groot nadeel. Aangezien ook directie en commissarissen der vennootschap het nadeel aan den lijve voelen, wordt er meestal niet gearzeld aan deze onhoudbare toestand snel een einde te maken". Het ligt na dit betoog voor de hand, dat schrijver aan het einde van dit hoofdstuk concludeert: „....., dat het aandeel zonder nominaal bedrag een geslaagde oplossing biedt voor het kapitalisatie vraagstuk".

Deze financieringsvorm is echter verwerpelijk; dit aandeel wordt gebruikt om te ontkomen aan wettelijke maatregelen, gemaakt ter bescherming van de spaarders tegen misbruiken van producenten en beroepsfinanciers.

In hoofdstuk 8, „de grondslag van de liquiditeit", ziet men efficiency gedefinieerd als „handigheid, waarmede men heeft geopereerd" en kan men lezen, dat schrijver niet aarzelt te concluderen, dat bij waardestijging van een voorraad van f.1000.— tot f.1200.— er f.200.— „winst" aanwezig is. Het negende hoofdstuk, „de grondslag der efficiency", ziet in het systeem der variabele kostenbudgettering het stelsel bij uitstek om het „ideaal van Schmalenbach inzake de Wirtschaftlichkeit" te bereiken. De bedrijfseconoom schrikt echter op, als hij leest: „overschrijding van het budget betekent verlies, onderschrijding van het budget betekent winst voor het bedrijf". Ook de meest verwoede aanhangers van dit systeem kunnen hierin niet anders zien dan een indicatie van divergentie tussen begroting en werkelijkheid. Het ter illustratie gegeven voorbeeld van een exploitatie-rekening van een factuurafdeling is fout: prijsverschillen worden er niet in tot uitdrukking gebracht resp. — zo deze geacht worden niet voor te komen — de tarieven per prestatie-eenheid zijn daarin onjuist becijferd.

In het hierboven reeds ter sprake gekomen elfde hoofdstuk wordt in navolging van *Polak*, de financiering van de expansie met de uit afschrijving vrijgekomen middelen genoemd als een middel ter „intensivering" van de financiering.

In het laatste hoofdstuk, „de grondslag van de geldwaarde", geeft schrijver zijn zienswijze met betrekking tot de invloed van wijzigingen in de waarde van het geld. In navolging van *Bakker* heeft hij reeds in het vijfde hoofdstuk verklaard, dat specifieke waardeveranderingen van de voorraden de winstbecijferingen, die hij op de historische „kostprijs"

baseert, niet beïnvloeden. Voor veranderingen, die hun oorzaak vinden aan de geldzijde, wil hij echter, evenals *Bakker* en *Renaud*, de uitgaafprijzen corrigeren met behulp van het indexcijfer voor de kosten van levensonderhoud. Dat deze waardeverandering ook invloed heeft op de verbruikte, doch nog niet vervangen werkeenheden van duurzame productiemiddelen, ontkent schrijver.

Deze dissertatie kan naar mijn mening niet als een verrijking van de Nederlandse bedrijfseconomische literatuur worden gekenschetst.

BOEKBESPREKING

Dr A. J. A. Prange: *Kostprijs*

door G. Ramkema

Als nr. 4 van Waltmans Technisch-Wetenschappelijke Serie verscheen het tweede deel van „Bedrijfshuishoudkunde” door Dr A. J. A. Prange, gewijd aan de kostprijs.

Zoals de schrijver in zijn voorwoord vermeldt, is het de bedoeling het grote publiek te bereiken, terwijl de lezers tevens verwezen worden naar de bron, nl. de collegestof van Prof. Dr Th. Limperg.

Na een algemene inleiding worden achtereenvolgens aan een korte bespreking onderworpen:

1. de kostensoorten
2. de verbijzondering der kosten
3. de kostprijsberekening
4. kostprijs en prijspolitiek

terwijl in een slotwoord nog een beschouwing wordt gewijd aan de controverse vervangingswaarde tegenover uitgaafprijis.

In de inleiding zouden de problemen differentiatie, specialisatie en integratie naar mijn mening wel iets uitvoeriger kunnen worden behandeld, waarbij ook het begrip „markt” in het kort besproken kan worden.

Ook zou ik de schrijver bij een volgende druk in overweging willen geven de verschillen tussen een bedrijfshuishouding en een onderneming in het kort aan te geven.

Is het voorbeeld van een indirecte opbrengstwaarde, nl. een schip, dat voor de sloop verkocht wordt, wel juist? Immers, de schrijver vermeldt, dat de directe opbrengstwaarde van een productiemiddel is de opbrengst bij een verkoop, waarbij het doel, dat bij het maken van dat productiemiddel heeft voorgezetten, miskend wordt.

Verder vraag ik mij af of de schrijver het grote publiek wel bereikt door op blz. 22 te schrijven: „Ik stip dit even aan ten eerste om te laten zien, dat men $f(h, p, t)$ moet zien als een symbool en niet als een functie, waarmede op de bekende manier wiskundig gewerkt kan worden.” Een omschrijving van het begrip „functie” in dit verband zou voor de lezers verhelderend werken.

De in de volgende zin voorkomende optimale productie bij twee productiemiddelen vereist voor het grote publiek wel enige toelichting (blz. 22). Het geven van een eenvoudig voorbeeld zou een welkome aanvulling zijn.

Dat de vestiging van de hoogovens in IJmuiden plaats vond omdat de